

Biografistyka Pedagogiczna
Rok 7 (2022) nr 1
ISSN 2543-6112; e-ISSN 2543-7399
DOI: 10.36578/BP.2022.07.19

Danuta Opozda*

Pedagogiczna refleksja nad rodziną w dorobku dwudziestu pięciu lat funkcjonowania Katedry Pedagogiki Rodziny w Instytucie Pedagogiki KUL

Pedagogical Reflection on the Family in the Activities of Twenty-five Years of Work the Department of Family Pedagogy at the Institute of Pedagogy of the Catholic University of Lublin

Abstract: The article deals with issues related to the participation of the Department of Family Pedagogy at the Institute of Pedagogy of the Catholic University of Lublin in the development of pedagogical thought about upbringing in the family. The aim of the article is to present the circumstances of the establishment of the Chair and the Professors who were of particular importance in the establishment of the Chair. The aim is also to present the basic assumptions of scientific activity and directions of reflection, and to outline the areas of research on the family. Another important question is what is the relationship between family pedagogy and family sciences.

Keywords: family, upbringing, family pedagogy, knowledge, science.

* Danuta Opozda (ORCID: 0000-0002-4715-9241) – doktor habilitowany, profesor na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II, kierownik Katedry Pedagogiki Rodziny w Instytucie Pedagogiki KUL, kontakt: danan@kul.pl.

Wprowadzenie

Dynamiczny rozwój refleksji i wiedzy naukowej o rodzinie oraz badań nad rodziną uzasadnia trafność tezy wskazującej, iż jest to wiedza *in statu nascendi*. Przedmiot materialny poznania naukowego, jakim jest małżeństwo i rodzina, pozostaje niezmienny i na trwale złączony z naturą człowieka. Mimo wielu transformacji i przekształceń w zakresie przykładowo ról rodzinnych, wychowania czy stylów życia, mimo pojawiających się kryzysów rodziny na poziomie globalnym i zmian zjawisk związanych z jej funkcjonowaniem oraz przemian kontekstów socjokulturowych życia rodzinnego, zauważamy stałość wartości rodziny w życiu człowieka. Z perspektywy poznania naukowego stałość rodziny wyraża się w tym, że jest wciąż istotnym przedmiotem poznania naukowego i zainteresowań wielu badaczy. Małżeństwo i rodzina jest przedmiotem formalnym różnych dyscyplin z dziedziny nauk społecznych, humanistycznych, medycznych czy teologicznych. Wieloaspektowość i wielowymiarowość rodziny i dynamika zjawisk życia małżeńsko-rodzinnego, zmienność warunków zewnętrznych (gospodarczych, ustrojowych, kulturowych, społecznych)¹, przekłada się wprost na dynamikę rozwoju badań nad rodziną i dyscyplinarnej wiedzy o rodzinie.

W tej zmienności poszukujemy faktów stałych i w tej zmienności próbujemy odnaleźć kierunek rozwoju wiedzy naukowej. Stąd pytanie, które towarzyszy niniejszym rozważaniom, można sformułować następująco: w czym można upatrywać stałości w pedagogicznej refleksji naukowej nad rodziną i jakiego kierunku jej rozwoju możemy się spodziewać? Kontekstem podjętych rozważań i próby sformułowania odpowiedzi na pytania (których charakter należy odczytywać jako przyczynkarski) jest jubileusz dwudziestopięciolecia działalności naukowo-dydaktycznej prowadzonej w ramach Katedry Pedagogiki Rodziny (KPR), obecnej w strukturze Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (KUL). Zamierzeniem jednak nie jest prezentacja sprawozdawczego tekstu wskazującego na liczbę publikacji, uzyskanych grantów, zorganizowanych konferencji czy zdobytych punktów przez Zespół i „Jednostki” go

1 R. Doniec, *Rodzina polska w kulturze realnego socjalizmu. Między ideologią a codziennością*, Kraków 2019.

tworzące na przestrzeni ćwierćwiecza. Celem niniejszych rozważań jest raczej wskazanie na podstawowe założenia i zaplecze teoretyczne uprawiania wiedzy o rodzinie, które stanowi i wskazuje na stałość atrybutów przedmiotu poznania. Celem jest także refleksja nad obszarami badań i kierunkiem rozwoju pedagogicznej myśli o rodzinie, a ściślej wychowania w rodzinie. To nieco historyczne spojrzenie oznacza więc odwołanie się do znaczących postaci i czerpanie z ich akademickich biografii; to odwołanie do myśli prof. Teresy Kukołowicz i ks. prof. Józefa Wilka. Profesorów tych można uznać za „Założycieli” Katedry. Sformułowali oni teoretyczny fundament pracy Katedry, sięgając do personalizmu chrześcijańskiego w wyjaśnianiu podstaw wychowania w rodzinie i tym samym nadali kierunek dalszych prac i badań.

W poniższym tekście podejmuję zagadnienia dotyczące udziału i wkładu dorobku KPR w rozwój pedagogicznej refleksji naukowej o wychowaniu w rodzinie. Formułuję też dodatkowo pytanie: czy rozwój myśli pedagogicznej o rodzinie służy bardziej ugruntowaniu subdyscyplinarnego charakteru pedagogiki rodziny czy raczej wpisuje się w umacnianie nauk o rodzinie (familiologii?) i staje się ich częścią? Odpowiedź na to pytanie jest bardziej złożona i wielokontekstowa, wymaga chociażby m.in. odwołania się do modeli klasyfikacji nauk. Nie pretenduję w tym miejscu do jej udzielenia i uznania „jedynie słusznych rozwiązań”, raczej w końcowej części stawiam pytania, by poszukiwać odpowiedzi.

Zinstytucjonalizowanie pedagogicznej refleksji nad rodziną – powstanie Katedry Pedagogiki Rodziny

Badania naukowe i refleksja naukowa prowadzona w środowiskach badaczy rodzi potrzebę i poprzedza proces instytucjonalizacji. Ukonstytuowanie Katedry Pedagogiki Rodziny w KUL wpisuje się po części w niektóre ogólne zagadnienia i problemy związane z wyłanianiem się pedagogiki jako dyscypliny naukowej i jej struktur organizacyjno-instytucjonalnych. Teresa Hejnicka-Bezwińska podkreśla, że zarówno instytucjonalizacja, jak i dyscyplinaryzacja są wyznacznikami rozwoju dyscyplin naukowych w modelu nauki nowoczesnej². Utworzenie

2 T. Hejnicka-Bezwińska, *Pedagogika ogólna*, Warszawa 2008, s. 70 i nast.

Katedry Pedagogiki Rodziny w strukturze Instytutu Pedagogiki KUL stało się wyznacznikiem rozwoju pedagogicznej myśli nad rodziną i wzmocniło jej sudydiscyplinarny charakter.

Wyłanianie się pedagogiki rodziny jako subdyscypliny wiązało się z prowadzoną intensywnie w KUL działalnością naukową w perspektywie refleksji pedagogicznej. Pedagogiczny ogląd wychowania w rodzinie osadzony był i jest w bogatej tradycji uprawiania refleksji nad rodziną w różnych dyscyplinach zinstytucjonalizowanych w wydziałowej strukturze Uniwersytetu³. Środowisko badaczy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w istotny sposób przyczyniło się do rozwoju pedagogicznej wiedzy o wychowaniu w rodzinie, ale też multidyscyplinarność badań nad rodziną dopełniana była badaniami o profilu pedagogicznym.

Potrzeba utworzenia Katedry Pedagogiki Rodziny ukształtowała się w naturalny sposób. Przede wszystkim istniało środowisko badaczy, którzy docenili istnienie formalnego przedmiotu poznania pedagogiki, jakim jest małżeństwo i rodzina. Podejmowali oni badania pedagogiczne nad małżeństwem i rodziną, tworząc w ten sposób wspólnotę „interesów naukowych”. Na KUL powstała pierwsza w Polsce Katedra Pedagogiki Rodziny funkcjonująca od 1974 r. na Wydziale Teologii, a kierowana przez ks. prof. Piotra Porębę. Na tym Wydziale, pod merytoryczną opieką Piotra Poręby, wykształcenie, zatrudnienie i kolejne stopnie uzyskał ks. prof. Wilk, który w roku akademickim 1996/1997, już jako samodzielny pracownik naukowy, rozpoczął pracę na Wydziale Nauk Społecznych w Instytucie Pedagogiki. Wówczas Instytutem Pedagogiki kierowała prof. Kukołowicz. Uczona zmierzała do opracowania teorii wychowania w rodzinie, dostrzegała potrzebę rozszerzenia badań i refleksji nad wychowaniem w rodzinie w perspektywie pedagogicznej. Jej zamysł, by zintegrować wiedzę o wychowaniu w rodzinie wypracowaną w kulowskim środowisku i skupić badaczy, którzy dążą do rozwoju i poszerzania wiedzy o rodzinie, opierając się na podobnych założeniach teoretycznych, zaowocował utworzeniem Katedry Pedagogiki Rodziny. Uchwałą Senatu 1 marca 1997 r. powołano Katedrę Pedagogiki Rodziny w Instytucie Pedagogiki (jako drugą w KUL i w Polsce), której kierownictwo powierzono nowo zatrudnionemu ks. prof. Wilkowi (1937–2003).

3 *Z badań nad rodziną*, red. T. Kukołowicz, Lublin 1984.

Szczególnie znamienne było to, że w tamtym okresie były to jedyne katedry pedagogiki rodziny w Polsce, które *nota bene* funkcjonowały na tym samym Uniwersytecie. Od 2001 r. Katedra Pedagogiki Rodziny w Instytucie Pedagogiki otrzymała imię ks. prof. Piotra Poręby. Nazwę nadano dnia 8 grudnia podczas sesji naukowej zorganizowanej przez pracowników Katedry, a z inicjatywy ks. prof. Wilka w dziesiątą rocznicę śmierci ks. prof. Poręby. W tym samym roku została zmieniona nazwa Katedry Pedagogiki Rodziny na Wydziale Teologii, na „Katedra Duszpasterstwa Rodzin”, co pewnie bardziej czytelnie oddawało profil prowadzonych tam działań naukowo-badawczych i kierunków kształcenia⁴. Nadmienić jednak należy, że działalność naukowa obu Katedr miała wspólne założenia filozoficzno-teologiczne dotyczące rozumienia małżeństwa i rodziny oraz osobowego bytowania człowieka, których źródłem był personalizizm chrześcijański.

Utworzenie Katedry Pedagogiki Rodziny było nie tylko wydarzeniem uczelnianym i dowodem rozwijającej się pedagogicznej wiedzy o rodzinie w KUL, ale również wzmocniało rozwój subdyscypliny pedagogika rodziny. W Polsce od lat dziewięćdziesiątych XX w. zintensyfikowano badania nad rodziną, co również wiązało się z okresem wieloparadygmatyczności w uprawianiu pedagogiki w ogóle. Wyznacznikiem ożywienia badań, debat i ogólne biorąc polskiej myśli pedagogicznej nad rodziną było m. in. umiejscowienie pedagogiki rodziny w klasyfikacji nauki Polskiej Akademii Nauk (już w roku 1973, pedagogika rodziny znalazła się w II dziale zatytułowanym: Szczegółowe dyscypliny pedagogiczne), wyznacznikiem było również ukazanie się pierwszego podręcznika akademickiego z pedagogiki rodziny autorstwa Stanisława Kawuli, Józefy Brągiel i Andrzeja Janke⁵. Współcześnie pedagogika rodziny jest uznaną subdyscypliną pedagogiczną⁶.

4 D. Opozda, M. Parzyszek, *Zarys refleksji nad rozwojem pedagogiki rodziny w KUL w świetle koncepcji wychowania w rodzinie Piotra Poręby i Józefa Wilka*, w: *W służbie nauki, wychowania i wartości*, red. R. Skrzyniarz, M. Łobacz, B. Borowska, seria: Biblioteka Katedry Biografistyki Pedagogicznej, Lublin 2015, s. 381–397.

5 S. Kawula, J. Brągiel, A. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Toruń 1997.

6 B. Matyjas, *Pedagogika rodziny. Aktualna problematyka i nowe obszary*, „*Studia z Teorii Wychowania*”, 12 (2020) nr 2, s. 81–98, DOI: 10.5604/01.3001.0014.3650.

Po śmierci pierwszego kierownika Katedry, ks. prof. Wilka w 2003 r., funkcję kuratora Katedry pełnił do 2007 r. ks. dr hab. Marian Nowak, prof. KUL. Następnie od 2007 r. do 2011 r. kuratorem była dr hab. Alina Rynio, prof. KUL. W 2011 r. funkcję kierownika Katedry powierzono dr hab. Dorocie Kornas-Biela, prof. KUL, a w 2014 r. dr hab. Danucie Opoździe. Dr hab. Barbara Kiereś pełniła funkcję kierownika Katedry w roku akademickim 2019/2020 po czym ponownie od października 2020 r. powierzono funkcję kierownika Katedry dr hab. Opoździe, prof. KUL, którą pełni do chwili obecnej.

Trzeba podkreślić, że utworzenie Katedry Pedagogiki Rodziny, na przestrzeni lat dawało wielu pracownikom i studentom poczucie osobistej i społecznej przynależności do wspólnoty pedagogicznego środowiska badaczy rodziny, umożliwiało wzajemne dzielenie miejsca, czasu i przestrzeni, zadań i planów związanych z uprawianiem pedagogicznej refleksji nad rodziną, porządkowaniem, wypracowywaniem i integrowaniem wiedzy o rodzinie.

U podstaw założeń działalności Katedry Pedagogiki Rodziny w KUL

Powstanie Katedry Pedagogiki Rodziny w Instytucie Pedagogiki dokonało się w klimacie troski o małżeństwo i rodzinę w środowisku uniwersyteckim KUL, zrozumienia potrzeby badań i analiz oraz uznania konieczności multidyscyplinarnej refleksji naukowej nad rodziną. Rezultatem działalności naukowej uczonych bezpośrednio związanych z dyscypliną było wypracowanie założeń i kierunków badań nad wychowaniem w rodzinie. Szczególne znaczenie mają w tym względzie profesorowie: Teresa Kukołowicz i ks. Józef Wilk. Pomijam w tym miejscu szkice biografii akademickiej obojga i ich ogólny wkład w rozwój pedagogiki rodziny, co było już przedmiotem publikacji⁷. Przedstawiam natomiast

7 M.in. *W służbie rodziny*, red. R. Bielen, Warszawa 2000; *Wybrane zagadnienia teorii i praktyki pedagogiki rodziny. Pamięci Księdza Profesora Józefa Wilka SDB (1937–2003)*, red. B. Kiereś, M. Nowak, D. Opozda, Lublin 2006; D. Opozda, *Pedagogika rodziny w uniwersyteckiej działalności Księdza Profesora Józefa Wilka*, w: *Wczoraj, dziś i jutro pedagogiki uniwersyteckiej w świetle twórczości Stefana Kunowskiego*, red. K. Braun, K. Łobacz, A. Rynio, Lublin 2010, s. 115–135; D. Opozda, *The Outline of Family Upbringing Theory in Pedagogical Reflection of Teresa Kukołowicz and Józef Wilk*, „Paedagogia Christiana”, 40 (2017) nr 2, s. 231–246, DOI: 10.12775/PCh.2017.034.

wskazania, które uznali za najważniejsze w uprawianiu badań nad wychowaniem w rodzinie i które okazały się kluczowe w działalności Katedry. Zauważyć należy, że założenia i uwagi uczonych są spójnie dopełniające się i zgodne w zakresie fundamentalnych tez dotyczących rodziny i wychowania. Wśród głównych założeń działalności KPR, które zostały uznane przez profesorów, ich współpracowników i następców, należy m.in. wymienić:

Osobowe rozumienie człowieka

W podstawach sformułowania programu pedagogiki rodziny uprawianej w Katedrze Pedagogiki Rodziny znajdują się założenia, które mają źródła w personalizmie chrześcijańskim. Zarówno Teresa Kukołowicz, jak i ks. Józef Wilk podkreślali, że podstawowym pytaniem poprzedzającym wszelkie analizy i rozważania nad wychowaniem w rodzinie jest pytanie o człowieka, kim jest i jaka jest jego natura. Rozumienie człowieka jako Osoby oboje uznawali za priorytetowe i fundamentalne. Kukołowicz pisała: „Kamieniem węgielnym rodziny jest więc osoba, która musi wchodzić w relację z drugą osobą. Relacja ta jest zawsze relacją osób. Tworzące się życie rodzinne rozpięte jest między spotkaniem tych dwojga a ich śmiercią oraz narodzinami dzieci i ich odejściem”⁸. W programie pedagogiki rodziny ks. Wilka również centralne miejsce zajmuje założenie o osobowym bytowaniu człowieka. W wychowaniu ma być promowana osoba⁹. Dziecko jest osobą, która od początku ma nienaruszalną godność i podmiotowość, jest również tajemnicą, wobec której staje dorosły w służbie rozwoju jego osoby. Zdaniem Andrzeja Maryniarczyka podstawą programową pedagogiki rodziny w ujęciu ks. Wilka jest osobowe rozumienie wychowania, rozumienie człowieka jako osoby przez całe wieki i do dziś określa „prawdziwie ludzką humanistykę, a także pedagogikę chrześcijańską”¹⁰.

8 T. Kukołowicz, *Wprowadzenie. Możliwości integracji wiedzy o rodzinie*, w: *Z badań nad rodziną*, red. T. Kukołowicz, Lublin 1984, s. 11.

9 J. Wilk, *Wobec pytania: „Kim jest dziecko?”*, w: *W służbie dziecku*, t. 1: *Stulecie dziecka – blaski i cienie*, red. J. Wilk, Lublin 2003, s. 25–43.

10 A. Maryniarczyk, *Antropologiczne źródła pedagogiki rodziny w ujęciu Księdza Józefa Wilka*, w: *Wybrane zagadnienia teorii i praktyki pedagogiki rodziny*, s. 65–79.

Rodzina wspólnotą osób

Rozumienie rodziny jako wspólnoty osób było podstawowe w badaniach prowadzonych przez Kukołowicz. Uznawała ona, że wspólnota rodzinna wspomaga wzajemnie swoich członków w realizacji wspólnego i indywidualnego dobra. Podobnie Wilk zakładał, że najważniejszą właściwością rodziny jest jej wspólnotowy charakter. Podkreślał, że rodzinie należy nadać charakter braterskiej współpracy miłości, a najważniejsza jest atmosfera rodzinna odznaczająca się „miłosną współpracą wszystkich członków”, chodzi „o zespolenie cnót i działań w rodzinie”¹¹. Zwłaszcza w rodzinie jest miejsce na spotkanie i urzeczywistnianie indywidualności i niepowtarzalności osoby oraz realizację wspólnego dobra i umiejętności podporządkowania się wspólnym celom. Ks. prof. Wilk rozwijał myśl o rodzinie jako wspólnocie, która jest jednocześnie miejscem realizacji indywidualnej drogi życia, potencjału i możliwości jednostki. Warto zauważyć, że definiowanie rodziny jako wspólnoty szczególnie dziś nabiera wyjątkowego znaczenia. Od wielu lat w literaturze pedagogicznej funkcjonuje określenie rodziny jako polikategorialnego układu¹², co oznacza posługiwanie się różnymi kategoriami, p. jako grupa, środowisko wychowawcze, instytucja, system¹³. Jednakże w dobie pluralizmu aksjologicznego, silnych wpływów liberalizmu i różnorodnych ideologii, stosowanie określenia „układ polikategorialny” otwiera drogę do nazywania rodziną różnorodnych związków, które *de facto* są odległe od natury i istoty rodziny, a wręcz są jej zaprzeczeniem. W postmodernistycznej perspektywie, gdy wszystko jest względne i subiektywne, z dużą swobodą dokonuje się reinterpretacji rozumienia pojęcia „rodzina”, stosując różne kategorie i zaprzeczając klasycznej koncepcji rozumienia tego terminu¹⁴. Z tego powodu tym bardziej ważne jest jednoznaczne definiowanie rodziny. Od początku, w działalności KPR za kluczowe, trwałe i niezmiennie przyjęto rozumienie rodziny jako wspólnoty osób.

11 J. Wilk, *Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane*, Lublin 2021, s. 23.

12 S. Kawula, J. Brągiel, A. Janke, *Pedagogika rodziny*, s. 345.

13 B. Matyjas, *Pedagogika rodziny*, s. 81–98.

14 J. Brągiel, *Postmodernistyczne przemiany w rodzinie*, „Rocznik Pedagogiczny”, 10 (2018) nr 4, s. 9–23, DOI: 10.18290/rped.2018.10.4-2.

Niezastępowalność i bezkonkurencyjność rodziny

Znaczące w ujęciu Kukołowicz było respektowanie w każdej sytuacji, czy to z uwagi na proces badawczy, czy postępowanie praktyczne, głębszych i pierwszych źródeł rodziny, które znajdują się w naturze człowieka i aktualizacją tę naturę. Rozumienie rodziny jako wspólnoty osób uzasadniało tezę o niezastępowalności i niezbędności rodziny w procesie wychowania¹⁵. Znaczenie rodziny wynika też z faktu, że jest chronologicznie pierwszym środowiskiem życia dziecka i oddziałuje na nie w okresie jego najbardziej intensywnego rozwoju i największej plastyczności¹⁶. Powiedzieć o rodzinie, że jest podstawowym środowiskiem wychowania człowieka, to zbyt mało. Wilk w uprawianiu pedagogicznej refleksji nad rodziną i dla rodziny podkreślał, że rodzina jest niezbywalna, że jest bezkonkurencyjna wobec innych środowisk wychowawczych, ma charakter inicjacyjny (daje początki kształtującej się osobowości) i jest niezastępowalna „...istnieje bowiem coś w rodzaju sprzężenia zwrotnego między zapotrzebowaniami człowieka a możliwościami rodziny”¹⁷. Jest najważniejszą drogą życia człowieka, gdyż w niej biologicznie przychodzi na świat, w niej rodzi się duchowo i większość ludzi zakładając rodziny określa sens i nadaje ostatecznie wartość swemu życiu. Wszelkie formy kompensacji wpływu wychowawczego rodziny na skutek jej straty czy głębokiej patologii i dysfunkcjonalności, zawsze będą próbą dążenia do przybliżenia się do wzoru prawidłowo funkcjonującej wspólnoty rodzinnej.

Wychowanie integralne

Teresa Kukołowicz podkreślała, że „punktem docelowym programu wychowania powinien być człowiek, który spełnia siebie w czynie [...] działa, postępuje, uczestniczy, a nie zachowuje się, przez fakt tego wszystkiego co się w nim dzieje,

15 T. Kukołowicz, *Rodzina wychowuje. Wybrane zagadnienia*, Stalowa Wola 1996, s. 9–11.

16 Taż, *Rodzina w procesie uspołecznienia dziecka*, Lublin 1973, s. 13.

17 J. Wilk, *Pedagogika rodziny*, s. 12.

a tym samym spełnia siebie w dobru¹⁸. Wiele uwagi poświęciła rekonstrukcji teorii wychowania w rodzinie. Uważała, że nie można sprowadzać refleksji o wychowaniu do opisu procesu, sytuacji czy struktury, do wymieniania ideałów, celu, zasad, metod i środków. Są to, zdaniem autorki, ważne kwestie, ale jednak mają charakter „techniczny” i „metodyczny”. Jej zdaniem „[[j]iczne współczesne teorie ujmują wychowanie aspektowo, tzn. kładą nacisk na wybrany element charakteryzujący osobę lub ukierunkowują na wybrane wartości. Takie postrzeganie wychowania nie służy niestety dobru wychowanka ani życiu społeczeństwa¹⁹. Wychowanie musi mieć integralny charakter, odnosić się do osoby, która jest jednością ciała, psychiki i ducha. Dopelniając istotę wychowania integralnego, Wilk zwracał uwagę, że na rodzinie w szczególny sposób spoczywa odpowiedzialność za budzenie pełnego człowieczeństwa w jednostce ludzkiej. Fakt ten zaś wynika z prawa – obowiązku rodziców do wychowania dzieci²⁰. Podkreślał, że rodzina jest najbardziej odpowiednim miejscem dla odkrywania człowieczeństwa i urzeczywistniania osoby. Stwarza potrzebne warunki dla integralnego rozwoju osoby. Pisał „znaczenie rodziny dla narodzin duchowych człowieka współcześnie jeszcze bardziej wzrosło. Stało się tak dlatego, że bardziej niż w minionych wiekach rodzina wyodrębniła się ze społeczeństwa, stała się bardziej autonomiczna i w swoich czterech ścianach może prowadzić bardziej intymne, sobie tylko właściwe życie, kształtować warunki tego życia, słowem: tworzyć środowisko o pełnych szansach rozwoju dla człowieka²¹”.

Założenia filozofii klasycznej i respektowanie zasad realizmu poznawczego jeszcze przed formalnym utworzeniem Katedry były przyjęte i eksponowane przez profesorów Kukołowicz i Wilka. Były punktem wyjścia i podstawą rozwoju pedagogicznej refleksji o wychowaniu w rodzinie w ramach KUL. Trzeba zauważyć, że rozumienie osoby, wspólnotowy charakter rodziny, jej bezkonkurencyjność i niezastępowalność oraz założenie o integralnym wychowaniu w rodzinie były wskazaniem profesorów obowiązującymi w oczywisty spo-

18 T. Kukołowicz, *Sytuacja wychowawcza w podstawach współczesnej pedagogiki S. Kunowskiego a jej ujęcie w pedagogice otwartej*, w: *W trosce o integralne wychowanie*, red. M. Nowak, T. Ożóg, A. Rynio, Lublin 2003, s. 169.

19 Tamże, s. 169.

20 J. Wilk, *Pedagogika rodziny*, s. 13–35.

21 Tamże, s. 12.

sób zarówno w teorii, jak i praktyce pedagogicznej. Są one nadal respektowane w działalności naukowo-dydaktycznej i praktycznej KPR, zarówno w podejmowaniu refleksji uogólnionej, jak i w badaniu wąskich zjawisk i codzienności wychowania w rodzinie. Refleksja naukowa i badania nad wychowaniem w rodzinie ugruntowane są w pedagogice personalistycznej z chrześcijańską perspektywą rozumienia istoty małżeństwa, rodziny i wychowania²². Do dziś określają ramy i kierunki pracy Katedry.

Kierunki refleksji i badań nad rodziną w działalności KPR

Od lat działalność Katedry Pedagogiki Rodziny wpisuje się w strategię rozwoju Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. W prowadzeniu badań naukowych, zarówno tych o charakterze podstawowym jak i aplikacyjnym, dokłada się starań w zakresie przestrzegania rzetelności metodologicznej i etyki badań. Celem prac jest poszerzenie i porządkowanie wiedzy naukowej o zjawiskach społecznych związanych z szeroko rozumianą funkcją wychowawczą rodziny. Działalność naukowa pracowników KPR włącza się w proces specjalizacji i integracji wiedzy o wychowaniu w rodzinie, uwzględniając zarówno jednostkowe zjawiska i wąskie ujęcia, jak i szerokie ujęcia i metarefleksję, wchodząc w interdyscyplinarny oraz transdyscyplinarny dialog służący jedności wiedzy i uzyskiwaniu spójnego obrazu rzeczywistości o rodzinie.

Badania naukowe pierwszego kierownika Katedry ks. prof. Wilka, były już umiejscowione na dwóch poziomach. Pierwszy, podstawowy, ogólny wiązał się z rekonstrukcją założeń ontologicznych, antropologicznych i aksjologicznych, istotnych dla pedagogicznego oglądu rodziny. Należy podkreślić, że swoją pedagogiczną refleksję nad rodziną Wilk łączył z katolicką nauką o małżeństwie i rodzinie, teologią małżeństwa i rodziny oraz z duszpasterstwem rodzin. W ten sposób uwzględniał zarówno przyrodzoną perspektywę życia ludzkiego, jak i perspektywę nadprzyrodzoną, co sprawiło, że stał się rzecznikiem personalizmu integral-

22 M. Nowak, *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin 1999, s. 259; J. Izdebska, *Dziecko – dzieciństwo – rodzina – wychowanie rodzinne. Kategorie pedagogiki rodziny w perspektywie pedagogiki personalistycznej*, Białystok 2015; *Pedagogika rodziny. Podejście interdyscyplinarne*, red. J. Mariański, M. Marczewski, Gdańsk 2015.

nego w pedagogice²³. Drugi poziom dotyczył wąskich zjawisk i ich modeli. Badania ukierunkowane były w tym wypadku na uwarunkowania realizacji funkcji wychowawczej rodziny oraz na obszary wychowania w rodzinie, przede wszystkim takie jak np.: przekaz wiary w rodzinie, wychowanie do miłości, do wolności, do poszanowania przyrody czy wychowanie patriotyczne.

Dwadzieścia pięć lat pracy Katedry, zmienności i konstytuowania się zespołu pracowników Katedry, wiązało się z jednej strony z zachowaniem i stabilnością podstawowych założeń, z drugiej z podejmowaniem różnorodnych szczegółowych zagadnień oraz konceptualizacją i realizacją całościowych projektów badawczych w obszarze pedagogiki rodziny. Działalność naukowo-badawcza pracowników Katedry jest próbą wypracowania programu uprawiania pedagogiki rodziny zlokalizowanego w nurcie pedagogiki personalistycznej odwołującej się do założeń realizmu filozoficznego. Na przestrzeni minionych lat badania dotyczyły m.in.:

- antropologicznych podstaw małżeństwa, rodziny i wychowania w rodzinie oraz filozoficznych podstaw wychowania personalistycznego;
- religijno-moralnego charakteru małżeństwa i rodziny w świetle nauczania Kościoła oraz zagadnień dotyczących małżeństwa i rodziny w ponowoczesności;
- subdyscyplinarnego charakterem pedagogiki rodziny w kontekście integracji i specjalizacji wiedzy o rodzinie i wychowaniu, w pedagogice, naukach społecznych i naukach o rodzinie;
- metodologicznych zagadnień tworzenia wiedzy o wychowaniu w rodzinie (relacje między wiedzą naukową a potoczną, strukturą organizacyjną i treścią subiektywnej wiedzy o wychowaniu);
- realizacji funkcji wychowawczej w rodzinie w kontekstach rozwojowo-wychowawczych ról rodzinnych;
- współczesnych modeli rodzicielstwa, rozwojowego charakteru relacji wychowawczych w rodzinie i psychopedagogicznych korelatów przebiegu procesu wychowania w rodzinie;
- wychowania seksualnego i prorodzinnego;
- dysfunkcjonalności rodziny oraz zakresu i form wsparcia rodziny.

23 T. Lewowicki, T. Lewowicki, *O Księdzu Profesorze Józefie Wilku – przyjacielu i pedagogu – oraz Jego pedagogicznych przesłaniach*, w: *Wybrane zagadnienia teorii i praktyki pedagogiki rodziny*, Lublin 2006.

Wiele obszarów badawczych i szczegółowych problemów umiejscowionych w pedagogice rodziny, które były podejmowane w badaniach pracowników, studentów i doktorantów KPR, nawiązywało do zagadnień z zakresu pedagogiki prenatalnej, tanatopedagogiki, pedagogiki mediów, zagadnień dotyczących rodzicielstwa i opieki zastępczej, wolontariatu, pomocy rodzinie oraz współpracy zinstytucjonalizowanych środowisk wychowawczych z rodziną. Wiele z badań zostało opublikowanych w autorskich monografiach, a niektóre z nich w serii wydawniczej „Pedagogika rodziny w teorii i praktyce”. Działalność naukowo-badawcza Katedry miała i ma swoje przełożenie na jej działalność dydaktyczną, szczególnie prowadzoną w ramach specjalności *Pedagogika rodziny, poradnictwo i kuratela rodzinna* (na I stopniu) oraz *Pedagogika rodziny, system pieczy zastępczej i asystentura rodziny* (na II stopniu). Dwadzieścia pięć lat funkcjonowania Katedry zaowocowało wieloma publikacjami, zorganizowanymi konferencjami, seminariami i warsztatami, uwieńczonymi sukcesem doktoratów i habilitacji oraz wypromowanych studentów – absolwentów studiów pierwszego i drugiego stopnia²⁴.

Wcześniejsza i obecna działalność Katedry wpisuje się czytelnie w toczącą się dyskusję pedagogiczną i interdyscyplinarną nad rodziną, wychowaniem w rodzinie, funkcjonowaniem rodziny w tzw. ponowoczesności²⁵. Nowe zjawiska, związane z procesem wychowania w rodzinie, są przedmiotem refleksji i prowadzonych aktualnie badań, przykładem są badania nad rodziną jako systemem powiązań i środowiskiem wychowawczym w sytuacji pandemii COVID-19. Opis, wyjaśnianie i rozumienie rzeczywistości wychowania w rodzinie wymaga kooperacji z innymi subdyscyplinami pedagogicznymi, a zwłaszcza z pedagogiką społeczną z racji „bliskości” przedmiotu, problematyki i metody poznania²⁶. Prace Katedry włączają się w proces tworzenia dorobku i pedagogicznej wiedzy o rodzinie.

24 Katedra Pedagogiki Rodziny WNS KUL, https://www.kul.pl/katedra-pedagogiki-rodziny,art_91040.html, dostęp: 19.05.2022.

25 J. Brągiel, B. Górnicka, *Rodzina w kręgu ponowoczesnych przemian i wyzwań niepełnosprawności*, Kraków 2020.

26 J. Brągiel, B. Matyjas, K. Segiet, *Rodzina – rodzicielstwo – odpowiedzialność. Perspektywa pedagogiki społecznej*, Opole 2021.

Pytanie w miejsce zakończenia – od pedagogiki rodziny do nauk o rodzinie

Działalność Katedry Pedagogiki Rodziny jest identyfikowana przez program uprawiania pedagogiki rodziny, który wyznaczony jest przede wszystkim przez założenia personalizmu chrześcijańskiego w odniesieniu do rozumienia małżeństwa, rodziny i wychowania, przez podejmowaną problematykę wychowania w rodzinie i przedmiot szczegółowych badań pedagogicznych, a także przez (choć tu nie wspomnianą) metodologię badań łączącą podejście idiograficzne i nomotetyczne. W refleksji poznawczej dotyczącej uprawiania pedagogiki rodziny pojawia się pytanie o status pedagogiki rodziny w relacji z innymi (sub)dyscyplinami i możliwości kooperacji z nimi. O ile rozpoznawalny jest jej charakter subdyscyplinarny i jest zrozumienie dla specyfiki *in statu nascendi* pedagogiki rodziny, o tyle refleksję tę dopełniać powinna próba odpowiedzi na pytanie o rodzaj powiązań z innymi dyscyplinami. Nie chodzi tu jednak o rodzaje relacji zaproponowane m.in. przez Stanisława Palkę²⁷, lecz o udział i miejsce pedagogiki rodziny w naukach o rodzinie. Sądzę, że kilka pytań oczekiwałoby tu na odpowiedzi w toku dyskusji i prezentacji różnorodnych podejść. W jakim kierunku zmierza obecnie rozwój wiedzy o rodzinie? Czy akcent powinien być położony na rozwój pedagogicznej refleksji w naukach o rodzinie (czy familiologii?), czy też należy akcentować rozwój wiedzy subdyscyplinarnej – pedagogiki rodziny? Które rozwiązanie będzie wzmacniało badania interdyscyplinarne, a które wzmocni opisy multidyscyplinarne? W jakim modelu klasyfikacji nauki uprawiana będzie w najbliższym czasie wiedza o rodzinie? Wydaje się, że uwzględniając historię wyłaniania się nauk o rodzinie, są to pytania wciąż aktualne, dzisiaj mające swe ważne implikacje w zakresie kształcenia akademickiego, procesu instytucjonalizacji myśli i badań naukowych oraz w zakresie prakseologii.

27 S. Palka, *Wiedza w pedagogice i wiedza pedagogiczna*, w: *Metodologiczne problemy tworzenia wiedzy w pedagogice*, red. J. Piekarski, D. Urbaniak-Zajęc, K. J. Szmidt, Kraków 2010, s. 15–27.

Streszczenie: W artykule podejmowane są zagadnienia dotyczące udziału Katedry Pedagogiki Rodziny Instytutu Pedagogiki KUL w rozwoju pedagogicznej myśli o wychowaniu w rodzinie. Celem artykułu jest przedstawienie okoliczności powstania Katedry i profesorów, którzy mieli szczególne znaczenie w utworzeniu Katedry. Celem jest również prezentacja podstawowych założeń działalności naukowej i kierunków refleksji oraz zarys obszarów badań nad rodziną. Ważne jest też pytanie, jaka jest relacja między pedagogiką rodziny a naukami o rodzinie.

Słowa kluczowe: rodzina, wychowanie, pedagogika rodziny, wiedza, nauka.

Bibliografia

- W służbie rodziny*, red. R. Bieleń, Warszawa 2000.
- Brańgel J., *Postmodernistyczne przemiany w rodzinie*, „Rocznik Pedagogiczny”, 10 (2018) nr 4, s. 9–23, DOI: 10.18290/rped.2018.10.4-2.
- Brańgel J., Górnicka B., *Rodzina w kręgu ponowoczesnych przemian i wyzwań niepełnosprawności*, Kraków 2020.
- Brańgel J., Matyjas B., Segiet K., *Rodzina – rodzicielstwo – odpowiedzialność. Perspektywa pedagogiki społecznej*, Opole 2021.
- Doniec R., *Rodzina polska w kulturze realnego socjalizmu. Między ideologią a codziennością*, Kraków 2019.
- Hejnicka-Bezwińska T., *Pedagogika ogólna*, Warszawa 2008.
- Izdebska J., *Dziecko – dzieciństwo – rodzina – wychowanie rodzinne. Kategorie pedagogiki rodziny w perspektywie pedagogiki personalistycznej*, Białystok 2015.
- Kawula S., Brańgel J., Janke A., *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Toruń 1997.
- Wybrane zagadnienia teorii i praktyki pedagogiki rodziny. Pamięci Księdza Profesora Józefa Wilka SDB (1937–2003)*, red. B. Kiereś, M. Nowak, D. Opozda, Lublin 2006.
- Z badań nad rodziną*, red. T. Kukołowicz, Lublin 1984.
- Kukołowicz T., *Wprowadzenie. Możliwości integracji wiedzy o rodzinie*, w: *Z badań nad rodziną*, red. T. Kukołowicz, Lublin 1984, s. 5–17.
- Kukołowicz T., *Rodzina w procesie uspołecznienia dziecka*, Lublin 1973.
- Kukołowicz T., *Rodzina wychowuje. Wybrane zagadnienia*, Stalowa Wola 1996.
- Kukołowicz T., *Sytuacja wychowawcza w podstawach współczesnej pedagogiki S. Kunowskiego a jej ujęcie w pedagogice otwartej*, w: *W trosce o integralne wychowanie*, red. M. Nowak, T. Ożóg, A. Rynio, Lublin 2003, s. 169–175.
- Lewowicki T., *O Księdzu Profesorze Józefie Wilku – Przyjacielu i pedagogu – oraz Jego pedagogicznych przesłaniach*, w: *Wybrane zagadnienia teorii i praktyki pedago-*

- giki rodziny. *Pamięci Księdza Profesora Józefa Wilka SDB (1937–2003)*, red. B. Kiereś, M. Nowak, D. Opozda, Lublin 2006, s. 35–39.
- Matyjas B., *Pedagogika rodziny. Aktualna problematyka i nowe obszary*, „*Studia z Teorii Wychowania*”, 12 (2020) nr 2, s. 81–98, DOI: 10.5604/01.3001.0014.3650.
- Pedagogika rodziny. Podejście interdyscyplinarne*, red. J. Mariański, M. Marczewski, Gdańsk 2015.
- Maryniarczyk A., *Antropologiczne źródła pedagogiki rodziny w ujęciu Księdza Józefa Wilka*, w: *Wybrane zagadnienia teorii i praktyki pedagogiki rodziny. Pamięci Księdza Profesora Józefa Wilka SDB (1937–2003)*, red. B. Kiereś, M. Nowak, D. Opozda, Lublin 2006, s. 65–79.
- Nowak M., *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin 1999.
- Opozda D., *Pedagogika rodziny w uniwersyteckiej działalności Księdza Profesora Józefa Wilka*, w: *Wczoraj, dziś i jutro pedagogiki uniwersyteckiej w świetle twórczości Stefana Kunowskiego*, red. K. Braun, K. Łobacz, A. Rynio, Lublin 2010, s. 115–135.
- Opozda D., Parzyszek M., *Zarys refleksji nad rozwojem pedagogiki rodziny w KUL w świetle koncepcji wychowania w rodzinie Piotra Poręby i Józefa Wilka*, w: *W służbie nauki, wychowania i wartości*, red. R. Skrzyniarz, M. Łobacz, B. Borowska, Lublin 2015, s. 381–397.
- Opozda D., *The Outline of Family Upbringing Theory in Pedagogical Reflection of Teresa Kukołowicz and Józef Wilk*, „*Paedagogia Christiana*”, 40 (2017) nr 2, s. 231–246, DOI: 10.12775/PCh.2017.034.
- Palka S., *Wiedza w pedagogice i wiedza pedagogiczna*, w: *Metodologiczne problemy tworzenia wiedzy w pedagogice*, red. J. Piekarski, D. Urbaniak-Zajęc, K. J. Szmidt, Kraków 2010, s. 15–27
- Wilk J., *Wobec pytania: „Kim jest dziecko?”*, w: *W służbie dziecku*, t. 1: *Stulecie dziecka – blaski i cienie*, red. J. Wilk Lublin 2003, s. 25–43.
- Wilk J., *Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane*, Lublin 2021.